

LIETUVOS KRONIKA. IŠ 1676 METŲ ŽURAVNO KAMPANIJOS

**Iš XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
karybos istorijos šaltinių tyrimų**

Marek Wagner
Sedlcai

Daugiau kaip prieš septyniasdešimt metų žinomas Jano Sobieskio epochos tyrinėtojas profesorius Janušas Volynskis (Janusz Woliński) archyvinės Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos Krokuvoje saugyklose rado ir paskelbė etmono Mykolo Kazimiero Paco 1676 metų Žuravno kampanijos kroniką. To leidinio įžangoje Janušas Volinskis, įtikėjęs kronikos autoryste, rašo apie Lietuvos etmoną kaip apie karinės kronikos atsiradimo įkvėpėją arba kūrėją, nes jos originalas yra „Pacų aplankuose“, saugomuose Krokuvos bibliotekoje¹.

„Pacų aplankams“ priklauso aštuoni dideli etmono Paco 1649–1682 m. korespondencijos aplankai ir šeši įvairūs 1664–1689 m. politinių bei karinių raštų aplankai, taip pat matyti, kad po Mykolo Kazimiero mirties keletą panašaus turinio rankraščių pridėjo jo paveldėtojai. Jie kilo iš Tadeušo Čackio (Tadeusz Czacki) (1765–1813 m.) Porycko bibliotekos, kurios rankraščių rinkinius sutvarkė Lukašas Golembovskis. 1818 m. kolekciją įsigijo Adamas Jerzy Čartoriskis, po to įtraukė ją į Pulavų rinkinius, o po ilgų klajojimų ji atsidūrė Kunigaikščių Čartoriskių bib-

¹ Przyczynki do wojny 1676 r., wyd. Janusz Woliński, Przegląd Historyczno–Wojskowy, t. II, z. 1, 1930, p. 152–156.

liotekos Krokuvoje rankraščių saugykloje.

Štai jų signatūros ir raštų bei dokumentų chronologinis laikotarpis:

Čartoriskių biblioteka, rankraštis	410 – 1659–1678 m. medžiaga
	411 – 1649–1679
	412 – 1660–1679
	413 – 1659–1681
	414 – 1668–1681
	415 – 1654–1682
	416 – 1659–1680
	418 – 1659–1680
	420 – 1664–1682
	421 – 1664–1678
	422 – 1664–1682
	423 – 1664–1682
	429 – 1674–1689

Chronologinis raštų ir dokumentų laikotarpis „Pacų aplankuose“ tikrai sutampa su atskirais Mikalojaus Paco karjeros etapais, nes 1659 m. jis tapo Didžiosios Kunigaikštystės karo stovyklos vadu, taip pat ir Lietuvos taurininku, 1663 m. gavo lauko etmono lazdą ir tapo Smolensko vaivada, o 1667 ir 1669 m. tapo Lietuvos didžiuoju etmonu ir kaštelionu ir Vilniaus vaivada, o tai buvo aukščiausias vardas Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje.

Aptarsime taip pat „Pacų aplankų“ turinį, juose yra tokių grupių dokumentų:

1. Politinio ir diplomatinio turinio korespondencija iš monarchų ir valstybės veikėjų, užsienio dvarų, aukščiausių kariškių ir patarėjų, daug politinio ir diplomatinio turinio korespondencijos apie santykius su Maskva, vedija, kazokais, Turkija ir totoriais ir t. t.
2. Etmono Mykolo K. Paco karinė dokumentacija (išdo ir kariuomenės aktai, etmono sąskaitos, pavyzdiniai registrai, Lietuvos kariuomenės sudėtis, asmeniniai dokumentai, ataskaitos iš karo tarybų ir t. t.).

3. Seimo kronikos ir kalbos (tarp jų iš Jono Kazimiero ir Jano III Sobieskio valdymo metų).
4. Karo kronikos ir ataskaitos (daugiausia iš karo su Maskva metų – 1654–1667 m., su Švedija – 1665–1660 m. ir su Turkija bei totoriais – 1671–1676 m.).
5. Diplomatinės kronikos ir ataskaitos (pavyzdžiui, anoniminė ataskaita iš karaliaus pasiuntinio misijos Ukrainoje 1665 m. ir T. Visockio 1672 m. ataskaita apie Turkiją);
6. Politinio ir karinio pobūdžio pranešimai (avizos, tarp jų didelis rinkinys iš 1673 ir 1676 m. kampanijos);
7. Publicistika ir politinė poezija (be kita ko, ir to laikotarpio, kai karaliaus nebuvo – 1673–1674 m., ir iš 1674 metų karaliaus rinkimų laikotarpio)².

Medžiaga, laikoma „Pacų aplankuose“, dažnai naudojosi Lenkijos istorikai, nagrinėjantys Žečpospolitos XVII a. antrosios pusės politinę ir karinę problematiką, o ypač tiriantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės praeitį, tos Kunigaikštystės visuomeninį gyvenimą, užsienio politiką ir pareigūnų bei kariškių aukštuomenę; taigi, be kita ko, gilindamiesi į Lenkijos ir Rusijos 1654–1667 m. karo, Švedijos 1655–1660 m. žygio, taip pat karinių kovų su Osmanų imperija 1671–1676 m. problematiką, o ypač į dalykus, susijusius su Didžiosios Kunigaikštystės kariuomene ir karyba, jie galėjo pasinaudoti šia medžiaga, kuri patvirtina šių aktų esmę turinio atžvilgiu.

421 rankraštis, kuriame yra minėta etmono M. K. Paco kronika, – tai dokumentų rinkinys – rankraštinė knyga, ją sudaro 299 lapai, apimantys daug 1664–1678 m. raštų ir dokumentų. Dauguma jų – tai seimo kronikos ir kalbos, publicistika, politinė poezija, diplomatinė korespondencija, kurioje galima aptarti Žečpospolitos santykius su Rusija, Švedija ir Krymo chanatu, taip pat korespondencija, atsiųsta į etmono Paco kanceliariją, daugiausia – iš Jono III Sobieskio, taip pat daugelio karalių ir Lietuvos valstybės didikų. Tarp karinių raštų vertėtų paminėti 1670 ir 1676 m. karo tarybų kronikas, karalystės kariuomenės 1673

² Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie, rkpsy 410–423, 429.

metų sudėties dokumentus, 1665 ir 1672 m. diplomatinės ataskaitas, be to, karines ataskaitas, pavyzdžiui, Chocimo mūšio 1673 m., 1676 m. agentūrinius pranešimus ir Turkijos karo belaisvių suteiktas slap-tas žinias, taip pat „pranešimus“, susijusius su 1676 m. Žuravno kam-panijos karo veiksmais, ir dar diplomatinis 1676–1678 m. dokumen-tus. Čia tai pat yra 1667 m. privilegija, suteikianti Pacui Lietuvos Di-džiosios Kunigaikštystės etmono lazda, ir jau minėta 1676 m. kampa-nijos kronika.

Dabar pažvelgsime į šių įrašų chronologiją. Taigi kroniką sudaro dvi pagrindinės dalys: pirmoji pavadinta „Iš stovyklos prie Žuravno 22 *Septembris*“ (296–298 puslapiai), ji apima įrašus nuo rugsėjo 19 iki 26 d., kita dalis pavadinta „Iš stovyklos prie Žuravno“ (300–304 puslapiai), ji apima įvykius nuo rugsėjo 27 d. iki spalio 28 d. Jeigu peržvelgsime šį rankraštį, tai rasime dar du tolesnius įrašus – iš Slavatičiaus rugpjūčio 17 d. (281 puslapis) ir iš Vlodos rugpjūčio 18 d. (282 puslapis), susiju-sia su ataskaita apie Lietuvos kariuomenės žygį į karo veiksmų teritori-ją, iš pradžių prie Lvovo, o paskui prie Žuravno, tačiau pagrindinis dė-mesys jose skiriamas Lenkijos ir Turkijos kovoms 1676 m. rudenį.

Kronikos autorystės klausimas nėra įrodytas iki galo, nors J. Vo-linskis, parengęs ją spaudai pavadinimu „Mykolo Paco kronika 1676“, pats buvo įsitikinęs Lukašo Golembiovskio prielaida, kad, jeigu visas rankraštis buvo M. K. Paco nuosavybė, tai jame esantys įrašai taip pat turėjo būti padaryti Lietuvos etmono plunksna. Tačiau atidžiai peržiū-rėjus tekstus matyti, kad ne visi tų dienų įrašai padaryti to paties auto-riaus, kad ir įrašai nuo spalio 3 iki 7 d., kurie aiškiai skiriasi nuo kitų, taigi tie pirmieji buvo rašomi vienaskaitos pirmuoju asmeniu, o visi kiti – daugiskaitos pirmuoju asmeniu. Spalio 6 ir 7 d. įrašai aiškiai rodo į autoriaus asmenį, mažiausiai tos kronikos dalies – spalio 6 d. įrašyta: „...visi trys buvome prie Dniestro ant kalno priešų stovyklai išžvalgyti, ten vakar ir šiandien kelis būrius išrikiavome...“. J. Volinskis spausdin-tame leidinyje po žodžio „trys“ pridėjo „etmonai“, turėdamas omenyje du Lenkijos karalystės etmonus (Višniaveckį, Jablonovskį) ir vieną Lie-tuvos – Pacą. Panašaus pobūdžio ir spalio 7 d. įrašas. Spalio 3 d. auto-rius rašė, kad „paštą išsiuñčiau į Lvovą...“, o spalio 5 dieną – „buvau už

Dniestro priešų stovyklos apžiūrėti“. Nėra abejonių, kad visais atvejais kalbama apie Lietuvos etmono veiksmus, kuris ne tik organizavo paštą, bet ir asmeniškai kontroliavo turkų bei totorių pozicijas ir siūsdavo nuosavų raitelių dalinius, kad išžvalgytų priešų stovyklą prie Žuravno³.

Mūsų nuomone, įrašai nuo spalio 3 iki 7 d., be abejonės, padaryti paties Paco, o likusi kronikos dalis surašyta mums nežinomo autoriaus, kad ir didžiojo etmono „civilinio“ sekretoriaus arba kari kio ar kieno nors i artimos Mykolo K. Paco aplinkos.

Numanomo karinės kronikos autoriaus asmens nereikia pristatyti – Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės taurininkas ir karo stovyklos vadas, Smolensko vaivada, o nuo 1663 m. – Lietuvos lauko etmonas, nuo 1667 m. – Vilniaus kaštelionas ir didysis Lietuvos etmonas, paskui – Vilniaus vaivada. Mykolas Kazimieras Pacas mirė 1682 m. kaip Jono III Sobieskio opozicionierius, turintis nenuginčijamų nuopelnų karo lauke ir senosios Žečpospolitos kultūros gyvenime. Derėtų prisiminti tik Lietuvos etmono poziciją per 1676 m. kampaniją, ypač prisiminti jo opoziciją ir priešinimąsi politiniams bei kariniams Jono Sobieskio planams 1672–1675 m⁴.

Apie grėsmę, kylančią iš Turkijos, abu Lenkijos karalystės etmonai pranešė Pacui jau 1676 m. birželį, informuodami apie tai, kad Lietuvos kariuomenė turi būti telkiama prie Ščereco, esančio prie Lvovo. Vykdydamas karaliaus pavedimą, Mykolas K. Pacas ėmėsi telkti kariuomenę (galutinai jis sutelkė apie 4 tūkst. kareivių), dalį dalinių palikdamas Didžiosios Kunigaikštystės gynybai, o rugsėjo vid. pats atvyko į karaliaus stovyklą prie Lvovo. Apie tolesnius faktus mus informuoja Lie-

³ J. Woliński, *Zórawno, Z dziejów wojen polsko-tureckich*, Warszawa 1983, s. 165 przyp. 9.

⁴ Zob. *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, s. 721–728 (A. Przyboś); A. Codello, *Litwa wobec polityki bałtyckiej Sobieskiego w latach 1675–1679*, *Kwartalnik Historyczny*, t. 74, 1967; Idem, *Hegemonia Paców na Litwie i ich wpływ w Rzeczypospolitej 1669–1674*, *Studia Historyczne*, r. XIII, 1970; J. Maroń, *Działalność wojskowa Michała Kazimierza Paca w latach 1649–1664*, *Z dziejów i tradycji srebrnego wieku*, po red. J. Pietrzaka, Wrocław 1990; M. Szwaba, *Między dworem a opozycją. Krzysztof Pac wobec Jana III Sobieskiego w latach 1674–1684*, *Studia i materiały z czasów Jana III Sobieskiego*, pod red. K. Matwijowskiego, Wrocław 1992.

tuvos kronika, tad reikia priminti, kad, patirdamas Kunigaikštystės kanclerio Kristupo Paco įtaką, 1676 m. Lietuvos etmonas atsisakė opozicionieriaus padėties savo monarcho atžvilgiu, savo antipatiją sukcentravo tiktai į Sobieskių giminę, į Mykolo Kazimiero Radvilos asmenį, taigi į lauko etmoną ir Jono III svainį. Lenkijos monarchas sąmoningai paliko pastarąjį ginti nuo totorių Palenkės vaivadijos, kad neprasidėtų atviras Pacų ir Radvilų konfliktas. Paskui Mykolas Pacas, paskatintas kanclerio Kristupo, užėmė tokią padėtį, kuria buvo siekiama baigti karą su Osmanų imperija, greitai paklusdamas karaliaus pavedimui, tikėdamasis, kad 1676 m. kompanijos metu jam teks pagrindinis vaidmuo karo stovykloje ir Jono III Sobieskio aplinkoje⁵.

Dėl to daugiau reikia aptarti Lietuvos kariuomenės dalyvavimą 1676 m. Žuravno kampanijoje. Taigi ji pajudėjo rugsėjo 19 d. iš stovyklos prie Lvovo, žygiavo link KROTOŠINO, Clebovicų ir Briansko, kur kitą dieną susijungė su priešakiniais karalystės būriais, – čia buvo organizuota karo taryba, gavus žinią apie totorių buvimą „už Dniestro“. Keldamasi per upę ir žygiuodama į Zidačiovą Lietuvos kariuomenė „labai užgaišo“, įveikė gana didelį apie 35 km atstumą su „begale nesusipratimų“. Rugsėjo 23 d. Lenkijos ir Lietuvos kariai priėjo iki Žuravno, tačiau sužinoję apie priešo kariuomenės buvimą prie Voinilovo, karališkieji daliniai pasuko į to miestelio rajoną ir kitą dieną stojo į pergalingą kovą su turkais ir totoriais, po to sugrižo į Žuravno stovyklą.

Rugsėjo 25 d. pirmieji ginkluoti susirėmimai su totorių orda; susijuose lietuviai neteko kelių draugų iš etmono raitelių būrio, nes kovojo su priešo raitininkais. Tolesnių kovų metu, kronikos autoriaus nuomone, „totoriai ir lietuviai stovėjo labai gerai“, ir lygiai taip pat tiek iš lietuvių, tiek iš priešininkų pusės. Rugsėjo 26 d. tekste yra fragmentas „Iš jo šviesybės Vilniaus vaivados, didžiojo Lietuvos DK etmono rašto“, kuriame gana lakoniškai apibūdinta bendra situacija Lenkijos stovykloje.

Rugsėjo 28 d. vėl susidūrė su totoriais, taip pat ir kitą dieną, juose

⁵ A. Codello, Litwa wobec wojny z Turcją 1672–1676 r., *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, t. XIV, cz. 1, 1968, p. 153–156.

pagrindinis turkų ir totorių dalinių smūgis buvo nukreiptas prieš lietuvius – kronikos autorius paliko mums įdomių ir vertų dėmesio smulkmenų iš taktinių veiksmų, būtent, kai po lietuvių kolonos persikėlimo „į aną perkėlos pusę“ priešai kėlė pernelyg didelę grėsmę jų saugumui, etmonas Pacas surengė iš stovyklos raitelių būrio išpuolius arba organizavo pėstininkų dalinius, norėdamas išvaduoti lietuvius iš bėdos. Tų susirėmimų metu Pacas taip pat imdavosi tokių antpuolių ir „mūsų kareivio entuziazmui padidinti“, taigi jo „kovos dvasiai pakelti“. Kita taip pat verta dėmesio žinia kilusi iš to paties etmono, neva Krymo chanas „smarkiai kramto žąslus LDK kariuomenės atžvilgiu“ dėl žymių nuostolių, patirtų lietuvių ir totorių kovose.

Vėliau šioje kovoje dar keletą kartų abi pusės apsikeitė pabūklų salvėmis prie Žuravno, tačiau spalio 3 d. Pacas išsiuntė paštą į Lvovą, spalio 5 d. etmonas nuo kalvos prie Dniestro „žvalgė“ priešų dalinių pozicijas, o kitą dieną kartu su karalystės etmonais „žvalgė“ turkų ir totorių kariuomenės stovyklas. Be to, tą dieną jis organizavo kelis raitelių būrius, kurie užtikrino tarnybos saugumą, „kad galėtų žolės pripjauti ir ažuolo lapų atvežti“. Tolesnių susidūrimų metu, ypač naktinių, etmonas Pacas pats galėjo „bėgioti visą naktį atsargumo sumetimais aplink pylimus“ – tokia informacija ypač aptaria ginkluotus susirėmimus spalio 9 d., kurių metu abi pusės, lietuviai ir totoriai, patyrė daug nuostolių (žuvo daug žmonių). Spalio 10 dieną kronikos autorius įrašė įdomią smulkmeną, kad jeigu priešas „pasirodė su muzika“, tai ir Jonas III Sobieskis įsakė lietuvių kariams groti visais muzikos instrumentais.

Tolesnių apsiausties pobūdžio kovų metu Lenkijos pusė, taip pat ir Lietuvos, patirdavo nuostolių nuo pabūklų ugnies, veiksmus apsunkino lietūs, taip pat rūkas, be to, pradėjo trūkti maisto daivinių ir pašarų arkliais, kareiviai jautėsi nuvargę nuo ilgai trunkančių ir atkaklių kovų, juos nukamavo ir lauko įtvirtinimų – redutų statymas bei apkasų kasimas, kuriuos kasdavo tuo metu, kai nebūdavo ginkluotų susirėmimų.

Pasirašius „Žuravno paktus“, spalio 16 d. osmanų ir totorių kariuomenė paliko savo stovyklas, tuo tarpu karaliaus kariuomenė dar

kelias dienas liko prie Žuravno. Spalio 18 d. Senato taryba paskelbė atsisakanti dalies Lietuvos kariuomenės, po to ji nužygiavo prie Zuruvo ir Horodiščiaus – spalio 24 d. buvo sušauktas generalinis ratas, kuriame išrinkti kariuomenės pasiuntiniai į Seimą ir jiems parengtos instrukcijos. Lietuvos daliniai nužygiavo „trimis totorių keliais“ į Vlodavą, ten etmono Mykolo K. Paco pavedimu (jis išvažiavo su karaliumi ir likusiais patarėjais į Lvovą) paskirta išduoti asignacijas „konsistencijai karališkiosiose lietuviškose žemėse“, ten ir buvo atisakyta pusės Lietuvos kariuomenės. Toje vietoje „Lietuvos kronika“ nutrūksta dėl etmono Paco ir jo sekretoriaus išvykimo į Lvovą⁶.

Etmono Paco politinį ir karinį aktyvumą pastebėjo Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aukštuomenė, vos pasibaigus 1676 m. kampanijai, kai ir Jonas III, popiežiaus nuncijus, ir kiti didikai gyrė Lietuvos etmono ir jo pavaldinių poziciją ir veiklumą. O karalienė, turėdama omenyje, kad M. K. Pacas nevedęs, siūlė jam santuoką su savo seserimi, ketindama susieti jį su karaliaus dvaru ir kartu įgyvendindama Jano III „Baltijos politiką“. Tuos planus rėmė kancleris Kristupas Pacas, tačiau juos skyrė požiūris į kariuomenės atsisakymo klausimus ir taikos su Osmanų imperija ratifikavimo dalykus, be to, skyrė ir priklausymas dviem skirtingoms politinėms orientacijoms – proprancūziškajai ir imperatoriškajai–brandenburgiškajai. Tačiau abu didikai 1676 m. rudenį troško baigti karą su Osmanų imperija – apie tai byloja ištisi Pacų kronikos fragmentai, skirti Lenkijos komisarų deryboms su sultono delegatais, ir gausios žinutės, susijusios su „Žuravno paktų“ sąlygomis⁷.

Anksčiau pateikta etmono įrašų analizė aiškiai rodo formalų karo kronikos pobūdį – smarkiai paplitusią tarp Lenkijos ir Lietuvos bajorijos memuarų rašymo formą „sarmatų laikais“. Nuo „grynos“ kronikos formulės vienu atveju buvo nukrypta – įterptas pranešimas iš etmono Paco rašto, tai gali liudyti tam tikrus vadinamuosius „kanceliarinės kronikos“ elementus, surašytos „karštosiomis“ minutėmis, kai vyko ko-

⁶ J. Woliński, *Zórawno*, s. 163–181.

⁷ A. Codello, *Litwa wobec wojny z Turcją*, s. 156–158.

vos prie Žuravno 1676 m. rudenį.

Kronikos kalba yra geras senosios lenkų kalbos pavyzdys, su minimaliais lotyniškais intarpais, labai paplitusiais senojoje Žečpospolitoje. Be to, verta atkreipti dėmesį į tai, kaip autorius vartoja terminus ir sąvoką „kariniai“, – tai rodo aukštą jo patirties ir išmanymo lygį. Priminime kelis iš jų: partija, *komunik*, priešakinė sargyba, pastiprinimas, *corpus*, sparnai, raitininkas, husarų ir petihorų būriai, patranka, pylimo šturmas, apsauga, baterija, fašinos, redutai, tvirtovės ir pan. Taigi jos susijusius su senosios Lenkijos kariuomenės, karo ir karybos problematikos visuma, žinoma mums iš kitų memuarų pavyzdžių, paliktų kitų to meto karo vadų. Taip atkreipsime dėmesį į tai, kad „Lietuvos kronikoje“ nėra taktinių elementų, taigi čia nėra labai plačių ir išsamių aprašymų – ginkluotų susirėmimų, vadų darbo štabo ir planavimo aspektų, be to, numatytų planų ir taktinių tikslų įgyvendinimo masto. Jie paprastai būna kronikos fragmentuose, tačiau nelabai daug, tai veikiau gali liudyti apie „civilinę“ kronikos autorystę, tačiau taip pat ir apie poreikį surašyti įvykius – propagandinio aprašymo forma, išliaupsinant didžiojo etmono ir Lietuvos kariuomenės veiklą ir nuopelnus 1676 m. Žuravno kampanijoje.

Baigdami norėtume priminti, kad iki šiol buvo išspausdintas tikslai trumpas „Pacų aplankų“ fragmentas (aprašoma 1676 metų kronika) – pagrindinė jų vertė yra pažintinė. Labai svarbūs ir šaltiniai, dėl jų būtina parengti spausdintą leidinį, pavyzdžiui, išleisti Mykolo K. Paco 1649–1682 m. korespondenciją, kartu su mokslininkų aptarimu kaip be galo naudingą ir reikalingą dokumentacinę medžiagą Žečpospolitos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVII šimtmečio istorijai.

Įteikta 2003 lapkričio 18 d.

Résumé

Chroniques de Lituanie De la campagne de Jouravno du 1676

Des recherches dans des sources de l'histoire de l'art militaire du Grand-duché de Lituanie du XVIIe siècle

Prof. Dr. Hab. Marek Wagner
Académie de Podlaska, Siedlce, Pologne

Il y a plus de soixante-dix ans que dans les dépôts des archives de la bibliothèque des ducs Czartoryski à Cracovie le professeur Janusz Woliński a découvert et publié les chroniques de la Campagne de Jouravno du 1676 écrits par l'hetman Mykolas Kazimieras Pacas (Michel Kasimir Pac ou Michał Kazimierz Pac). Dans l'introduction de cette édition Janusz Woliński, ayant cru en paternité des chroniques, écrit de l'hetman de Lituanie comme de l'inspirateur ou créateur des chroniques militaires car l'original de ces chroniques se trouve dans les "dossiers de Pacas" conservés dans la bibliothèque de Cracovie.

Les "dossiers de Pacas" comprennent huit grands dossiers de la correspondance de l'hetman Pacas des années 1649-1682 et six dossiers avec des différentes lettres du caractère politique et militaire des années 1664-1689. Il se voit également qu'après la mort de Mykolas Kazimieras (Michał Kazimierz) quelques manuscrits du contenu similaire sont ajoutés par ses héritiers. Ces manuscrits sont en provenance de la bibliothèque de Tadeusz Czaxki (1765-1813) de Porycko dont recueils de manuscrits furent mis en ordre par Łukasz Gołzowski. En 1818 la collection fut acquise par Adam Jerzy Czartoryski, ensuite elle fut incorporée dans les recueils de Pulawy et enfin, après de nombreuses péripéties et pertes considérables la collection s'est trouvée dans les dépôts des manuscrits de la bibliothèque des Ducs Czartoryski à Cracovie.

Donc, la période chronologique des lettres et documents des "dossiers de Pacas" coïncide univoquement avec les différentes étapes de la carrière

de Mikalojus Pacas (Michal Pac), et notamment en 1659 lui fut conféré le titre du commandant du camp militaire du Grand-duché de Lituanie et d'Échanson de Lituanie, en 1663 – le bâton de l'Hetman de la campagne et il est devenu voïvode de Smolensk et en 1667 et 1669 il est devenu le Grand hetman de Lituanie et palatin (kasztelan) et voïvode de Vilnius, dans le Grand-duché de Lituanie c'était le titre le plus éminent.

L'article a fait un court aperçu des documents réunis.